

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 • 50 • 2009

VIIES OSAKOND

LIIVIK *versus* EESTI

Kaebus nr 12157/05

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

25. juuni 2009

Kohtuotsus muutub lõplikuks konventsiooni artikli 44 lõikes 2 määratud tingimustel. Kohtuotsust võib keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas Liivik versus Eesti

on Euroopa Inimõiguste Kohus (viies osakond) kojana, kuhu kuuluvad:

Peer Lorenzen, *esimees*,

Rait Maruste,

Karel Jungwiert,

Renate Jaeger,

Mark Villiger,

Isabelle Berro-Lefèvre,

Mirjana Lazarova Trajkovska, *kohtunikud*,

ja Claudia Westerdiek, *koja sekretär*,

olles nõu pidanud kinnisel istungil 2. juunil 2009,

teinud järgmise otsuse, mis võeti vastu nimetatud kuupäeval:

MENETLUSE KÄIK

1. Kohtuasi põhineb kaebusel (nr 12157/05) Eesti Vabariigi vastu, mille esitas kohtule Eesti kodanik Jaak Liivik (kaebaja) 10. märtsil 2005 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (konventsioon) artikli 34 alusel.

2. Kaebajat esindasid Tallinnas praktiseerivad advokaadid H. Vallikivi ja A. Suik. Eesti valitsust (valitsus) esindas M. Hion, Välisministeeriumi juriidilise osakonna inimõiguste büroo direktor.

3. Kaebaja väitis, et seadused, mille alusel ta süüdi mõisteti, ei olnud selged ja arusaadavad ning tema suhtes ei ole kohaldatud õiglast kohtulikku arutamist.

4. 12. veebruari 2008. aasta otsusega tunnistas kohus kaebuse vastuvõetavaks.

5. Nii kaebaja kui valitsus esitasid oma seisukohad kohtuasja sisu kohta (kohtu reglemendi 59. reegli punkt 1).

ASJAOLUD**I. KOHTUASJA ASJAOLUD**

6. Kaebaja on sündinud 1951. aastal ja elab Harjumaal Sakus. Ta tegutses kohtuasjas arutluse all oleval perioodil Eesti Erastamisagentuuri (agentuur) peadirektori kohusetäitjana.

A. Kohtuasja taust

1. Eesti raudteede erastamine

7. 25. veebruaril 1999 otsustas Riigikogu, et riiklik aktsiaselts Eesti Raudtee (ER), kelle valduses on Eesti raudteed, tuleb erastamisele kohaselt erastada. Erastamisprotsessiga kaasnes märkimisväärne poliitiline debatt, samuti erinevate huvirühmade surve erastamist läbi viivatele isikutele. Äriühing oli raskes majanduslikus olukorras ja vajab investeringuid. Erastamisele kohaselt oli agentuuri kohustus viia läbi riigivara erastamine.

8. 11. jaanuaril 2000 kiitis valitsus heaks 2000. aasta riigivara erastamise plaani. Selle plaani kohaselt pidi agentuur müüma ER enamusaktsiad (51 kuni 66 % aktsiatest) strateegilisele investorile. Läbilaske- ja konkurentsivõime suurendamiseks kehtestati lisatingimustena investeringud raudtee infrastruktuuri. Riigihange pidi kuulutatama välja 2000. a aprilliks, et erastamise saaks läbi viia 2000. aasta jooksul.

9. 17. aprillil 2000 kuulutas agentuur välja rahvusvahelise kaheetapilise eelläbirääkimistega pakkumise ER 66% aktsiate erastamiseks.

10. 11. juulil 2000 määras valitsus erastamisläbirääkimiste eest vastutavaks isikuks teede ja sideminister T. J. T. J. oli samuti Erastamisagentuuri nõukogu (nõukogu) liige.

11. 16. augusti 2000. aasta nõukogu otsusega kutsuti pakkumise teisest etapist osa võtma neli pakkujat. Nõukogu kehtestas seoses enampakkumise teise etapiga ka lisatingimused, sealhulgas äriplaani esitamine.

12. 20. novembriks 2000 – lõplike pakkumiste esitamise viimane päev – olid teinud oma pakkumise kolm pakkujat. Nõukogu 13. detsembri 2000. aasta otsusega tunnustati parimaks Rail Estonia ApS pakkumine. Baltic Rail Services OÜ (BRS) pakkumine loeti paremuselt teiseks.

13. Kuna Rail Estonia ApS keeldus agentuuri määratud lõpptähtajaks (2001. aasta veebruari lõpp) sõlmimast erastamislepingut ja maksma ER aktsiate eest seda ostuhinda, mis nad oma pakkumises esitasid, siis kutsuti erastamislepingule alla kirjutama BRS.

14. 30. aprillil 2001 kirjutasid Eesti Vabariik, BRS ja ER alla lepingule 66% ER aktsiate erastamiseks. Lepingule kohaselt võttis BRS endale kohustuse maksta aktsiate eest 1 000 000 000 Eesti krooni (ligikaudu 64 000 000 eurot) ja investeerida vähemalt 2 566 145 000 Eesti krooni (164 000 000 eurot) järgmise viie aasta jooksul. Samal ajal erastamislepingu allkirjastamisega kirjutasid Eesti Vabariik ja BRS alla ER aktsionäride lepingule. Kaebaja kirjutas agentuuri peadirektori kohusetäitjana alla erastamislepingule ning T. J. teede- ja sideministrina kirjutas riigi nimel alla aktsionäride lepingule.

15. Kokkulepitud erastamistehing 66% ER aktsiate erastamiseks viidi lõpule 31. augustil 2001. Samaks kuupäevaks esitas BRS vajalikud

erastamislepingu täitmise tagatised ja tasus riigile aktsiate kokkulepitud ostuhinna.

16. Kohtule kaebuse esitamise ajal (10. märts 2005) oli ER kaebaja väitel edukas firma, milles riik teenis oma 34% allesjäänud osalusega 10 korda rohkem, kui oli teeninud enne oma 100% osalusega. Lisaks oli ER olnud enne erastamislepingu sõlmimist pankrotieelses olukorras, mil lühiajalisi kohustusi (nagu näiteks palkade maksmine) rahastati pangalaenudega. Erastamislepingu sõlmimata jätmise oleks toonud kaasa äärmiselt rasked tagajärjed Eesti majandusele tervikuna (eelkõige raudteefirma pankrot, suurte transiivõogude ja maksutulude kaotus).

2. Riigi kinnitused ja tagatised erastamislepingus

17. Erastamisleping sisaldas kinnitusi ja tagatise puudutavat osa, sealhulgas osa “riigi kinnitused ja tagatised”. Kaebaja vastu esitatud kriminaalsüüdistus oli seotud riigi antud kinnitustega, mis puudutasid pankrotistunud AS Valga Külmvagunite Depoo võimalikke nõudeid ning Vene päritolu vedurite ostu.

(a) Tagatis seoses AS Valga Külmvagunite Depoo nõuetega

18. Kaebaja väidab, et ER juhatus ei andnud BRS esindajatele piisavalt informatsiooni seoses pankrotistunud AS Valga Külmvagunite Depoo võimalike nõuetega ER vastu.

19. Kuna BRS oli pakkunud teatud konkreetse summa raha 66% ER aktsiate eest ja pakutud summat ei saanud tagantjärele muuta seoses mis tahes hiljem tekkiva kohustusega, siis olid AS Valga Külmvagunite Depoo võimalikud nõuded BRS jaoks oluline riskiallikas. Pidades silmas võimalikke nõudeid, mis ei olnud ER bilansis avalikustatud ning mille suurus ja kehtivus olid ebaselged, leppisid erastamislepingu pooled kokku teatud tagatistes, mis on sõnastatud lepingu punktis 9.1.1 (p). Selle punkti alusel kohustus riik andma BRSle võimaluse tutvuda kõigi AS Valga Külmvagunite Depoo ning selle pankrotimenetlusega seotud nõuete ja kohtuasjadega. Kui BRS avastanuks riske, mis oleksid oluliselt ja reaalselt mõjutanud ER väärtust, mida BRS ei oleks olnud võimeline hindama erastamislepingu allakirjutamisel, siis kohustusid pooled lahendama need küsimused heas usus ja vastastikusel kokkuleppel hiljemalt 29. juuniks 2001. Näiteks oli võimalik, et riik annaks BRSle 29. juuniks 2001 lisatagatise, millega riik võtab teatud tingimustel osalise ja piiratud vastutuse AS Valga Külmvagunite Depoo nõuete eest ER vastu. Riigil ja BRSil oli samuti õigus oma äranägemisel loobuda erastamislepingu lõplikust sõlmimisest ja see lõpetada, kui nad ei peaks jõudma vastastikusele kokkuleppele AS Valga Külmvagunite Depoo nõuete tõttu.

20. Järgneva kokkuleppe kohaselt pikendati tähtaega 29. juunist 2001 sama aasta 21. augustini. Selleks kuupäevaks oli BRS teinud kindlaks, et AS Valga Külmvagunite Depoo võimalikud nõuded sisaldasid riski, mis

mõjutas oluliselt ER väärtust. Seda asjaolu silmas pidades sõlmisid riik, mida Erastamisagentuuri põhimääruse punkti 29 kohaselt esindas agentuuri peadirektor, ja BRS 21. augustil 2001 protokollil võimalike nõuete kohta, mille kohaselt andis riik BRSle lisatagatise. Teatud tingimustel kohustus riik hüvitama ERile 20% sellistest summadest, mille viimane oleks tegelikult kohustatud maksma ASle Valga Külmvagunite Depoo ja mis ületavad 1 000 000 Eesti krooni (64 000 eurot), kuni summani 22 407 385 Eesti krooni (1 432 000 eurot). Lisaks kohustus riik hüvitama 100% summadest, mis ületavad 22 407 385 Eesti krooni, kuni 114 261 140 Eesti kroonini (7 301 000 eurot).

(b) Tagatised seoses Vene päritolu vedurite ostmisega

21. 13. detsembri 2000 nõukogu otsusega vastu võetud BRS äriplaan, ning tehniline ja finantsplaan nägid ette minna üle Ameerika päritolu veduritele ja lõpetada täielikult ER poolt seni kasutatud Nõukogude/Vene päritolu vedurite kasutamine. Siiski sõlmis ER juhatus, mis ei allunud agentuurile, 27. detsembril 2000 lepingu ASga Hansa Liising ja äriühinguga Intergate Company Ltd lisaks viie Vene päritolu veduri hankimiseks ER jaoks – väidetavalt ebamõistlikult kõrge hinnaga – 7 000 000 USA dollarit (tol ajal ligikaudu 7 500 000 eurot). Uute vedurite omandamine oli vastuolus riigi poolt heaks kiidetud BRSi erastamispakkumisega ja tekitas ohu, et BRS ei saa oma erastamispakkumisest kinni pidada.

22. Ülaltoodud asjaoludel leppisid riik, mida esindas agentuuri peadirektori kohusetäitja, ja BRS kokku erastamislepingu punktis 9.1.1 (s), millega riik andis BRSle tagatise. Riik kohustus hüvitama BRSle otsese kahju, mida viimane kannaks, kui ER omandaks tegelikkuses need viis vedurit enne, kui BRS saab äriühingu üle kontrolli. Kokku lepidi ka mitmes lisatingimuses, sealhulgas BRSi kohustuses viia võimalik kahju miinimumini. Tagatisest tekkivate potentsiaalsete kohustuste täitmiseks kohustus agentuur hoidma riigi pangaarvel 50 000 000 Eesti krooni suurust summat (3 195 000 eurot), kuni nõuete alused selle tagatise suhtes on lakanud eksisteerimast; kuid igal juhul mitte kauem kui seitse aastat. Maksimaalne riigi kohustus selle tagatise alusel oli 100 000 000 Eesti krooni (6 390 000 eurot). Pooled lugesid võimalikud otsesed kahjud, mida see tagatis katab, väljaspool asjaomast erastamist erastatud varaga seonduvateks võlakohustusteks, nagu on kirjeldatud erastamiseseaduse § 10 lõikes 5. BRSle sellekohase teate esitamisel oli riigil kuni 29. juunini 2001 õigus oma äranägemisel võtta see tagatis tagasi, loobuda erastamislepingu sõlmimisest ja see lõpetada.

B. Süüdistused kaebaja vastu

23. Kaebaja nimetati agentuuri peadirektori kohusetäitjaks nõukogu otsusega 27. oktoobril 1999. Erastamiseseaduse kohaselt ei olnud peadirektor

nõukogu liige. Peadirektori kohusetäitjana oli kaebaja ülesandeks valitsuse ja nõukogu tähtsamate otsuste elluviimine. Ta oli õigustatud ja kohustatud tegelema agentuuri igapäevase tegevusega, sealhulgas erastamislepingute sõlmimisega.

24. 2001. aasta juulis edastas Riigikontroll Riigiprokuratuurile oma arvamuse ER aktsiate erastamise seaduslikkuse kohta teadmiseks ja otsuse tegemiseks, kas kriminaalmenetluse alustamine on põhjendatud. Leiti, et kaebaja ning teede- ja sideminister olid riigi nimel varalisi kohustusi võttes ületanud oma pädevust. Riigikontroll oli arvamusel, et nad olid teinud seda ilma igasuguse seadusliku aluseta.

25. 26. juulil 2001 teavitas Riigiprokuratuur riigikontrolöri, et kriminaalmenetlust ei alustata. Riigiprokuratuur leidis, et lepingud ei olnud veel realiseerunud, lisaks olid need sõlmitud vastavuses Riigikogu ja valitsuse otsustega ning oli olemas õiguslik alus erastatud varaga seotud võlgade ja vara erastamisega seotud kulude katmiseks erastamisest laekunud rahast. Ametiseisundit ei olnud kuritarvitatud ega riigi huvidele ei olnud põhjustatud olulist kahju (ei materiaalselt ega moraalset) kriminaalkodeksi § 161 tähenduses.

26. Riigiprokuratuuri 14. augusti 2001. pressiteates kinnitas peaprokurör, et asjaomastes lepingutes teatud tingimuslike riskide võtmine ei olnud ebaseaduslik. Kohaldatavate õigusaktide kohaselt võis erastamisest laekunud rahast teha makseid ilma riigieelarvele kohustusi võtmata. Ta väitis, et kriminaalmenetluse alustamisest keeldumine kaebaja ja T. J. suhtes oli põhjendatud ja seaduslik.

27. 31. augusti 2001 kirjaga peaprokurörile taotles riigikontrolör taas, et kaalutaks kaebaja suhtes kriminaalmenetluse alustamist. Ta viitas 21. augustil 2001 sõlmitud protokollile seoses AS Valga Külmvagunite Depoo võimalike nõuetega kui uuele asjaolule.

28. 10. septembril 2001 alustas Riigiprokuratuuri süüdistusosakond kaebaja suhtes kriminaalmenetlust.

29. Kaebajale esitati süüdistus ametiseisundi kuritarvitamises, mis seisnes eelmainitud kinnituste ja tagatiste andmises erastamislepingus. Süüdistuse kohaselt oli ta loonud olukorra, mis oleks võinud seada ohtu riigivara säilimisele. Seda võis pidada riigi huvidele olulise kahju tekitamiseks. Lisaks, võttes korduvalt riigile ebaseaduslikke kohustusi, seadis kaebaja kahtluse alla agentuuri kui riigiasutuse tegevuse õiguspärasuse ja usaldusväärsuse, kahjustades sellega oluliselt riigi autoriteeti ühiskonnas, ning diskrediteeris Eesti Vabariigi kui lepingupartneri mainet ka rahvusvahelisel tasandil, mida tuli kogumis käsitada olulise kahju põhjustamisena riigi huvidele. Seega oli kaebaja pannud toime kriminaalkodeksi § 161 järgi kvalifitseeritava kuriteo.

30. 17. aprillil 2002 moodustas Riigikogu raudtee erastamise asjaolude uurimiseks uurimiskomisjoni. Selle juhiks sai agentuuri nõukogu liige, kes oli olnud vastu ER erastamisele. Komisjoni lõpparuanne kinnitati 2003

veebruaris. Komisjoni uurimise tulemused, mis mõistsid erastamise hukka, avaldati meedias ajal, kui eeluurimine alles kestis.

31. 24. märtsil 2003 kinnitas riigiprokuratuur süüdistuskokkuvõtte. Seejärel anti kaebaja Tallinna Linnakohtus kohtu alla.

32. Lisaks esitati kaebajale süüdistus – ja järgnevalt mõisteti ta ka süüdi – ametiseisundi kuritarvitamises seoses RAS Tallinna Farmaatsiatehas (riigile kuulunud aktsiaselts) erastamisega. Kuid sellega seonduvalt ei ole ta kohtule kaebust esitanud.

C. Kohtumenetlus

1. Menetlus Tallinna Linnakohtus

33. 2. juunil ja 9. septembril 2003 taotles kaebaja Tallinna Linnakohtult, et asi saadetak스 täiendavale eeluurimisele, sest senine uurimine oli olnud ühepoolne. Kohus jättis need taotlused rahuldamata, leides, et kaitsjad olid sisuliselt vaidlustanud tõendid ja esitanud täiendavaid tõendeid, mida kohus hindab asja sisulisel arutamisel. Kohus leidis, et asja arutamiseks kohtus ei ole takistusi ja kaebajal on õigus esitada täiendavaid taotlusi menetluse käigus.

34. 11. septembri 2003. aasta kohtuistungil, pärast seda, kui kohus oli avaldanud süüdistuskokkuvõtte, kinnitas kaebaja, et ta saab talle esitatud süüdistustest aru, kuid ei tunnista end süüdi. Istungil andis V. S. (agentuuri eelmine peadirektor) tunnistajana ütlusi seoses süüdistusega, mis oli seotud RAS Tallinna Farmaatsiatehas erastamise episoodiga.

35. 25. septembril 2003 taotles kaebaja advokaat, et T. J., teede- ja sideminister ning nõukogu liige, kuulataks tunnistajana üle. T. J. vastutas ER erastamisläbirääkimiste eest ja oli teadlik kriminaalasjas tähtsust omavatest asjaoludest.

36. 6. oktoobril ja 25. novembril 2003 esitas kaebaja advokaat täiendavad taotlused tõendite asja materjalide juurde võtmiseks. Viimane taotlus sisaldas *post scriptum*'it, milles paluti kohtul tagada, et kohtukutsed tõepoolest tunnistajatele kätte toimetatakse. Kaitsja sõnul ei olnud mitmed tähtsad tunnistajad, näiteks M. P., V. S., G. S. ja teised kohtukutseid kätte saanud.

37. 16. detsembri 2003. aasta kohtuistungil rahuldaskohus kaitsja taotluse täiendavate tõendite asja materjalide juurde võtmiseks ja tunnistaja T. J. kutsumiseks. Tunnistajad K. (agentuuri ametnik) ja V. S. kuulati kohtuistungil üle. Seejärel tegi kohus vaheaja, et kutsuda tunnistajana T. J. ja teised tunnistajad, kellele ei olnud seni olnud võimalik kohtukutseid kätte toimetada.

38. 22. detsembri 2003. aasta kohtuistungil kuulati tunnistajana üle G. S. (BRS juhatause aseesimees kohtuasja eset puudutaval ajal). Kaitsja loobus oma taotlusest kuulata üle T. J. Prokurör palus avaldada kõikide nende

tunnistajate ütlused, kes olid kinnitanud kirjalikult, et nad jäävad oma varem eeluurimise käigus antud ütluste juurde. Kohtuistungis protokollist ei nähtu, et kaitsjad ei oleks nõustunud kohtutoimiku kirjalike materjalide avaldamisega. Kuna pooled ei vaieldnud vastu kohtulike tõendite uurimise lõpetamisele, siis avas kohus kohtulikud vaidlused.

39. 30. jaanuaril 2004 kuulas kohus ära kaebaja viimase sõna. Pooled ei esitanud mingeid taotlusi. Samal päeval andis kohus teada kohtuotsuse resolutiivosa, mille kohaselt mõisteti kaebaja süüdi talle esitatud süüdistustes ja karistati teda vangistusega 2 aastat; 18 kuud sellest vangistusest jäeti tingimisi kohaldamata.

40. Linnakohus viitas oma otsuses V. S., K. (keda oli ekslikult nimetatud nõukogu liikmeks) ja G. S. istungitel antud ütlustele. Kohus toetus oma otsuses samuti P. J. (ER juhatuse esimees kohtuasja eset puudutaval ajal), G. (Riigikogu liige, kellele kuuluv äriühing oli kohtuasja eset puudutaval ajal andnud ERle õigusabi) ja H. P. (AS Valga Külmvagunite Depoo pankrotihaldur) eeluurimisel antud ütlustele ja mitmetele kirjalikele tõenditele. Kohus leidis, et kaebaja riigi nimel võetud kohustused BRSi võimalike kulude hüvitamiseks seoses Vene päritolu vedurite ja AS Valga Külmvagunite Depoo nõudega ei olnud seaduslikud. Need kohustused ei olnud erastamislepingust välistatud ja need olid pooltele enne erastamislepingu sõlmimist teada. Kohus märkis, et kuigi nõukogu oli 13. detsembril 2000 nõustunud BRS äriplaaniga, ei olnud see otsustanud anda riigi nimel tagatisi.

41. Linnakohus leidis nõukogu koosolekute protokollidele toetudes, et nõukogu oli saanud kaebaja võetud erastamislepingu kohustustest teada alles tagantjärele ja ajakirjanduse kaudu. Lisaks märkis kohus, et isegi kui nõukogu oleks olnud teadlik kaebaja tegudest, oli kaebaja see, kes oli süüteo toime pannud, ja mitte nõukogu. Kohus märkis, et pakkumine ei saanud olla tingimuslik. Kui BRS oleks avastanud pärast pakkumise tegemist asjaolud, mis ER aktsiate väärtust oluliselt vähendasid, siis oleks ta võinud lepingu sõlmimisest keelduda ilma igasuguste sanktsioonideta. Sel juhul ei oleks kumbki pool saanud teise vastu mingeid nõudeid esitada.

42. Linnakohus leidis, et kaebaja, võttes riigi nimel kohustusi summas 196 135 232 Eesti krooni (12 533 000 eurot), tekitas olukorra, milles riigi vara säilimine oli ohus. See on käsitatav olulise kahju põhjustamisena riigi huvidele. Kohus leidis, et tähtsust ei oma asjaolu, et oht riigi vara säilimisele ei olnud realiseerunud ja et riik ei olnud reaalselt kahju kannatanud; juba ohu olemasolu iseenesest oli piisav leidmaks, et süütegu oli toime pandud. Veelgi enam, kohus märkis, et kaebaja, kõrge riigiametnik, oli põhjustanud riigile ka mittevaralist kahju. Seadusi eirates oli ta seadnud kahtluse alla agentuuri kui riigiasutuse õiguspärasuse ja usaldusväärsuse, kahjustades oluliselt riigi autoriteeti ühiskonnas, ning diskrediteerinud Eesti Vabariigi kui lepingupartneri mainet ka rahvusvahelisel tasandil.

2. Menetlus Tallinna Ringkonnakohtus

(a) Kaebaja apellatsioonikaebus Tallinna Ringkonnakohtule

43. Kaebaja esitas apellatsioonikaebuse Tallinna Ringkonnakohtule. Ta väitis, et hinnates, kas nõukogu oli olnud teadlik vaidluse all olevatest tagatistest erastamislepingus, ei olnud linnakohus kuulanud üle asjassepuutuvaid tunnistajaid. Kohus oli hinnanud ainult piiratud arvu nõukogu koosolekute protokolle.

44. Lisaks viitas kaebaja tunnistajate T. J. (transpordi- ja sideminister ning nõukogu liige kohtuasja eset puudutaval ajal) ja V. S. (agentuuri endine peadirektor) ütlustele, mille kohaselt viidi ER erastamine läbi sama moodi kui mitme teise ettevõtte varasem erastamine, mille suhtes ei olnud kriminaalmenetlust alustatud. Kaebaja viitas mitmetele tõenditele, mida kohus ei olnud arvesse võtnud ega isegi analüüsinud.

45. Kaebaja kaebas, et linnakohtus jäid üle kuulamata kõik teised tunnistajad peale nende kolme, keda üle kuulati. Sellest hoolimata toetus kohus olulisel määral tunnistajate P. J., G. ja H. P. ütlustele. Avaldades nende ja teiste tunnistajate ütlused kohtuistungil ilma, et kaitsjad oleksid saanud võimaluse neid küsitleda, rikkus linnakohus konventsiooni artikli 6 lõiget 1 ja lõike 3 punkti d. Lisaks ei olnud kohus kutsunud kohale nõukogu esimeest M. P., kes oli kaitse seisukohast väga tähtis tunnistaja. Kaitsjad olid samuti taotlenud, et kohus edastaks kohtukutse T. J.-le ja olid teavitanud kohut tema aadressist, kuid teda polnud siiski kutsutud. Need faktilised asjaolud viitasid sellele, et linnakohus oli rikkunud menetlusnorme.

46. Lisaks väitis kaebaja, et linnakohtu otsus oli halvasti põhjendatud, rajanes dokumentide lootelul ja viitel "teistele toimiku materjalidele", ilma tõendeid sisuliselt analüüsimata, ja jättes enamiku tõenditest täielikult arvestamata. Näiteks leidis kaebaja, et linnakohtu järeldus selle kohta, et nõukogu oli saanud teada kaebaja võetud erastamislepingu kohustustest alles tagantjärele ja ajakirjanduse kaudu, põhines üksnes L. antud ütlusel, nagu nähtub nõukogu protokollist. Kuid L.-i linnakohtus üle ei kuulatud.

47. Kaebaja väitis, et linnakohus oli eksinud, järeldades, et nõukogu ei olnud teinud ühtegi otsust seoses kaebaja võetud kohustustega. Ta väitis, et pärast seda, kui nõukogu oli 13. detsembril 2000 aktsepteerinud äriplaani, oli tal kohustus sõlmida sellega vastavuses olev erastamisleping. Vaidlustatud sätted olid lisatud erastamislepingusse üksnes seepärast, et nõukogu oli BRSi pakkumise heaks kiitnud. Lisaks väitis kaebaja, et tema tegevuse ja tekkinud õiguslike tagajärgede vahel ei olnud mingit põhjuslikku seost, nagu seda nõuaks kriminaalkoodeksi § 161 kohta käiv kohtupraktika. Nõukogu ei olnud mitte üksnes teadlik erastamislepingu sisust, nii enne kui pärast selle sõlmimist, vaid see leping oli saanud nõukogu sisulise heakskiidu.

48. Kaebaja vaidlustas linnakohtu järelduse, et Vene päritolu vedurite ja AS Valga Külmvagunite Depoo nõudega seotud kohustused ei olnud erastamislepingust välistatud. Ta kinnitas, et mõiste "erastamislepingust välistatud" tähendab, et välistamine sisaldub selgelt lepingus endas. Ta jäi samuti väite juurde, et nende kohustuste täpne suurus ja iseloom ei olnud agentuurile ega BRSle erastamislepingu sõlmimisel teada. Tegelikult need kohustused ei realiseerunud kunagi, seega ei saanud need eksisteerida enne erastamislepingu allakirjutamist ja veel vähem kindlaksmääratud kujul või täpse suurusena.

49. Kaebaja väitis, et ta ei olnud võtnud riigile kohustusi, vaid pigem oli ta leppinud kokku teatud kinnitustes ja tagatistes. Olukorras, kus erastamisseedus ei sisaldanud selget erastamislepingute regulatsiooni ja ENSV 1964. aasta tsiviilkoodeks ei olnud kohaldatav erastamismenetluses, pidi riik kahtlemata järgima rahvusvaheliselt tunnustatud norme ja praktikat. Rahvusvahelise enampakkumise puhul ei olnud mõeldav, et leping sõlmitakse ilma müüja kinnituste või tagatisteta. Kaebaja väitis, et ta tegutses seaduslikult ja vastavuses erastamisseeduse § 10 lõikega 5, erastamisest laekuva raha kasutamise seaduse § 2 lõikega 2 ning valitsuse määruse "Erastatud varaga seotud võlgade ja vara erastamisega seotud kulude katmise kord" punktidega 6 ja 7.

50. Kaebaja väitis, et ta ei olnud põhjustanud riigile mingit kahju ega loonud olukorda, mis oleks seadnud ohtu riigi vara säilimise. Ka ei olnud riigile esitatud mingeid nõudeid seoses erastamislepingu vaidlusaluste tagatistega. Ta vaidlustas samuti linnakohtu järelduse riigi maine kahjustamise kohta, väites, et kohus ei olnud pööranud tähelepanu mitmetele väljalõigetele rahvusvahelistest ja Eesti ajalehtedest, mis tõendasid, et erastamislepingu sõlmimine ja sellele järgnev ER edukas tegevus said positiivse meediakajastuse. Selle põhjal oli erastamine mõjutanud Eesti Vabariigi mainet positiivselt. Ka ei olnud linnakohus analüüsinud, millised oleksid olnud finantstagajärjed, kui erastamislepingut ei oleks sõlmitud, võttes arvesse, et ER oli olnud pankrotieelses olukorras ja pankrot oleks võinud avaldada suurt mõju kogu riigi majandusele.

51. Lõpuks väitis kaebaja, et tema vastu esitatud süüdistusel oli poliitiline iseloom. ER aktsiate 66% erastamise otsustasid Riigikogu, valitsus ja nõukogu, kelle otsuseid pidi kaebaja järgima. Samas oli süüdistus esitatud üksnes kaebaja vastu. Lisaks oli Riigiprokuratuur korduvalt keeldunud kriminaalmenetluse alustamisest kaebaja vastu, leides, et viimase tegevus oli olnud seadusega kooskõlas. Siiski oli Riigiprokuratuur alustanud kõigest mõned päevad hiljem ning tugeva poliitilise ja avalikkuse surve all tema vastu kriminaalasja, samas kui mingeid süüdistusi ei esitatud T. J. või teiste erastamisprotsessis osalenute vastu. Terve rea samalaadsete erastamislepingute seas oli ER erastamisleping olnud ainus, millega seoses algatati uurimine.

52. Kaebaja taotles, et ringkonnakohus vaataks uuesti läbi kõik kohtuasjaga seotud tõendid.

(b) Ringkonnakohtu otsus

53. Tallinna Ringkonnakohtu istung toimus 13. aprillil 2004. Kohtuvaidluste käigus, pärast seda kui prokurör oli käsitlenud tunnistajate ütluste avaldamise teemat, märkis kaebaja kaitsja, et tunnistajate küsimus ei olnud esmatähtis. Samal päeval tegi ringkonnakohus teatavaks oma otsuse resolutiivosa.

54. 13. aprilli 2004. aasta otsusega jättis ringkonnakohus jõusse linnakohtu otsuse. Kohus leidis, et tunnistajad, kes ei olnud linnakohtusse ilmunud, olid teavitanud kohut, et nad ei saa kohtuistungist osa võtta. Vastavuses kriminaalmenetluse seadusega olid linnakohtus ette loetud nende eeluurimise ajal antud ütlused. Ka märkis ringkonnakohus, et tunnistaja M. P. ütlusi ei olnud kaebaja vastu kasutatud. Ta oli menetluse ajal muutnud oma elukohta ja tema eelmisesse elukohta saadetud kohtukutsed saadeti kohtusse tagasi. Kaebaja kaitsja oli nõustunud lõpetama kohtuliku arutelu, ilma et oleks esitanud kohtule mingeid taotlusi. Seoses tunnistajaga T. J., kelle kohalolekut kaebaja kaitsja oli taotlenud, märkis ringkonnakohus, et linnakohtu kohtuistungi protokollil järgi oli kaitsja oma taotlusest loobunud. Ka ei ole kaebaja oma apellatsioonkaebuses nimetanud nende inimeste nimesid ja aadresse, kelle suhtes ta oleks soovinud, et ringkonnakohus oleks nad tunnistajana üle kuulanud, nagu seda nõuab apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku § 8 lõige 3. Sellist taotlust ei esitatud ka ringkonnakohtu istungil. Ringkonnakohus märkis samuti, et puudus vaidlus, et kaebaja sõlmis asjaomased lepingud. Kaaluma pidi ainult kaebaja tegude õiguslikku tähendust ja selles suhtes ei olnud tunnistajate ütlustel mingisugust tähtsust.

55. Mis puutub asjaolusse, et Riigiprokuratuur keeldus esialgu kaebaja suhtes kriminaalmenetluse alustamisest, siis märkis ringkonnakohus, et see puudutas ainult ühte kahest tagatisest, kuna teine tagatis ei olnud siis veel antudki. Lisaks ei välista kriminaalmenetluse koodeksi § 5 lõike 1 kohaselt kriminaalmenetluse alustamisest keeldumine kriminaalmenetluse alustamist hiljem samadel asjaoludel.

56. Ringkonnakohus märkis, et see ei puutunud asjasse, kas nõukogu oli saanud teada erastamislepingus võetud kohustustest enne või pärast seda, kui kaebaja oli sellele alla kirjutanud, kuna selline teadlikkus ei muutnud kaebaja tegevust seaduslikuks. Ringkonnakohus leidis, et oma 13. detsembri 2000. a. otsusega oli nõukogu kiitnud BRS äriplaani heaks. Kuid see ei tähendanud, et agentuur pidanuks hüvitama BRSle Vene päritoluga vedurite maksumuse, vaid seda, et agentuur ei oleks Ameerika vedurite kasutamise vastu.

57. Lisaks leidis ringkonnakohus, et vaidlustatud kohustused ei olnud erastamislepingust välistatud, kuna selline välistamine pidanuks sisalduma

juba pakkumise kutse dokumentides. Tunnistajad G. S. ja V. S. kinnitasid, et ühtegi kohustust ega võlga ei olnud välistatud. Ringkonnakohus leidis, et pooled olid teadlikud võimalikest kohustustest ja et need kohustused olid piisavalt määratletud, et pakkujatel oli võimalik hinnata nende saabumise riski ja ulatust ning teha sellest lähtuvalt ostupakkumine.

58. Ringkonnakohus leidis, et asjaomaste kohustuste võtmiseks ei olnud kaebajal ühtegi seaduslikku alust. Vastupidi, linnakohus on loetlenud mitmeid seadusesätteid, mida kaebaja neid kohustusi võttes rikkus.

59. Ringkonnakohus märkis, et selles kohtuasjas oli oht riigi vara säilimisele iseseisev kahju ja mitte üksnes eeltingimus ohu tekkimisele.

60. Kohus leidis, et tunnistaja G. S. ütles ning ER ja BRS kirju selle kohta, et neil ei olnud nõudeid riigi vastu, ning ajaleheväljalõikeid ei saanud arvesse võtta riigi huvidele tekitatud kahju olulisuse hindamisel. Kohus ei pidanud võtma seisukohta pressis väljendatu kohta. Ringkonnakohus märkis, et kaebaja oli kõrge riigiametnik, kes tegutses suure avaliku tähelepanu all nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt. Kohus jätkas:

"On arusaadav, et tegude toimepanemine, milles [kaebaja] linnakohtu otsusega süüdi tunnistati, ei vasta üldisele õiglustundele. Seega on [kaebaja] seadusi eirav tegevus erastamisagentuuri peadirektori kohusetäitjana seadnud kahtluse alla agentuuri kui riigiasutuse tegevuse õiguspärasuse ja usaldusväärsuse, kahjustades oluliselt riigi autoriteeti ühiskonnas, ning diskrediteeris Eesti Vabariigi kui lepingupartneri mainet rahvusvahelisel tasandil, mida tuleb kogumis käsitleda olulise moraalse kahju põhjustamisena riigi huvidele."

61. Ringkonnakohus ei nõustunud väitega, et erastamislepingu sõlmimata jätmine oleks toonud kaasa väga raskeid tagajärgi kogu Eesti majandusele. Kohus märkis, et isegi kui lepinguid ei oleks saanud sõlmida ilma kõnealuste lepingupunktideta, ei välista see kaebaja käitumise õigusvastasust või süüid. Kuigi erastamislepingu sõlmimata jätmisega oleks riik ilma jäänud ER aktsiate müügisummast, oleks talle samas alles jäänud müügisumma väärtuses aktsiaid.

62. Lõpetuseks märkis ringkonnakohus, et kaebaja ei mõistnud süüdi erastamise kui sellise eest, vaid selle eest, et ta oli võtnud riigi nimel teatud konkreetseid kohustusi. Ta oli ainuisikuliselt võtnud need kohustused ja oli ainuisikuliselt nende eest vastutav.

3. Kassatsioonikaebus Riigikohtusse

63. Kaebaja esitas ringkonnakohtu otsuse peale kassatsioonikaebuse. Lisaks juba linnakohtu otsuse peale esitatud apellatsioonikaebuses esitatud väidetele rõhutas kaebaja, et ringkonnakohus ei olnud hinnanud mitmeid teda õigustavaid tõendeid ja oli hinnanud üksnes süüstavaid tõendeid. Ta väitis samuti, et linnakohus oli kuulnud üle vaid kolm tunnistajat, ent tunnistajaid P. J., G. ja H. P. ei olnud üle kuulatud, kuigi kaebajat süüdi mõistev otsus oli arvestaval määral toetunud nende tunnistajate ütlustele. Ka polnud üle kuulatud tunnistajaid M. P. ja T. J., kes olid kaitse seisukohalt

olulised. Ainus põhjus, miks kaitsjad olid loobunud oma taotlusest kuulata üle T. J. linnakohtus, oli soov vältida kohtumenetluse venimist. Tegelikult oli linnakohus teinud vaheaja, et kutsuda tunnistama T. J.; kuid hoolimata sellest, et kaitse oli andnud kohtule aadressi, kohus tunnistajat tunnistama ei kutsunud.

64. Kaebaja seadis kahtluse alla ringkonnakohtu väite, et tunnistajate P. J., G. ja H. P. ütlused olid tegelikult olnud asjassepuutumatud. Ta tõstas küsimuse, miks oli vajalik neid tunnistajaid kutsuda, kui nende ütlused olid tähtsusetud.

65. Kaebaja väitis, et riigil ei olnud üksnes jäänud tekkimata kahju seoses AS Valga Külmvagunite Depoo nõude tõttu antud tagatistega, vaid et seda nõuet ei olnud tegelikkuses kunagi eksisteerinudki. Seega oli ringkonnakohus ekslikult leidnud, et nõue oli olnud piisavalt määratletav. Ka ei olnud mingeid nõudeid esitatud Vene päritolu veduritega seoses antud tagatistega. Lisaks oli alates 30. aprillist 2004 riigi vastu mis tahes nõuete esitamise võimalikkus tulevikus välistatud, kuna riigi vastutus seoses kinnituste ja tagatistega lõppes kolm aastat pärast lepingu allakirjutamist.

66. Kaebaja väitis, et kuna nõukogu oli olnud teadlik tagatistest ega olnud kasutanud võimalust lepingut lõpetada, siis tuli järeldada, et nõukogu oli tagatised sisuliselt heaks kiitnud.

67. Seoses väidetavalt riigile põhjustatud mitterahalise kahjuga märkis kaebaja, et ringkonnakohtu otsuse põhjendus kordas peaaegu sõna-sõnalt süüdistuskokkuvõtte sõnastust. Kohus ei hinnanud kaitsjate esitatud tõendeid.

68. Kaebaja vaidlustas enda süüdimõistmise, mis tugines "üldisele õiglustundele", väites, et selline alus isiku süüdimõistmiseks ei ole kooskõlas õigusriigi põhimõttega.

69. Samuti väitis ta, et ringkonnakohus eksis, leides, et kui ER aktsiad oleksid jäänud müümata, siis oleks riigile jäänud aktsiad müügihinna väärtuses. Kaebaja leidis, et see väide on vastuolus majandusloogikaga, kuna ettevõtte aktsiatel ei ole fikseeritud väärtust ja pankrotis ettevõtte aktsiatel ei ole mingit väärtust. Ta järeldas, et riigile ei olnud tekitatud mingit kahju ja oht riigi vara säilimisele puudus.

70. Kaebaja kinnitas, et tal oli õigus tõlgendada seadust samal viisil kui Riigiprokuratuur, kes oli keeldunud tema vastu kriminaalmenetluse alustamisest, kuna seadusi ei olnud rikutud. Kuna Riigiprokuratuur oli pidanud kaebaja tegevust õiguspäraseks enne, kui viimane oli allkirjastanud protokolliga AS Valga Külmvagunite Depoo võimalike nõuete kohta, siis oli tal õiguspärane ootus eeldada, et ta võib tugineda prokuröri tõlgendusele, mille kohaselt tema tegevus, sealhulgas protokollile allakirjutamine, on seaduslik. Ta leidis, et tema süüdimõistmine rajanes seadustel, mis ei olnud selged ja arusaadavad, kuna isegi kõrgeimad ametnikud Riigiprokuratuuris, sealhulgas riigi peaprokurör, olid pidanud tema tegevust õiguspäraseks.

71. 15. septembril 2004 a. otsustas Riigikohus jätta kaebaja kassatsioonkaebus menetlusse võtmata.

II. ASJAKOHASED SISERIIKLIKUD ÕIGUSNORMID JA PRAKTIKA

A. Riigisisesed õigusnormid ja praktika

1. Asjassepuutuvad riigisisesed õigusnormid

72. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 65 punkti 10 kohaselt otsustab Riigikogu Vabariigi Valitsuse ettepanekul riigi varaliste kohustuste võtmise.

73. Kohtuasja eset puudutaval ajal kehtinud riigieelarve seaduse § 29 võimaldas ministriumidel ja riigiasutustel võtta varalisi kohustusi ainult siis, kui neile on riigieelarves või selle alusel ministri poolt kinnitatud eelarves selleks vahendid ette nähtud. Ministriumidel ja riigiasutustel oli keelatud anda tagatisi, sealhulgas garantiisid, kui seaduses ei olnud sätestatud teisiti.

74. Tehingute tegemise ajal kehtinud erastamise seadus sätestas, et erastamisagentuuri juhib 11-liikmeline nõukogu, kellest kaheksa liiget nimetab ametisse Vabariigi Valitsus ja ühe liikme Eesti Panga president. Majandusminister ja rahandusminister olid nõukogu liikmed ametikoha järgi (§ 8 lõige 1).

Paragrahvi 9 lõike 2 alusel kuulus nõukogu ainupädevusse muu hulgas agentuuri peadirektori ametisse nimetamine ja ametist vabastamine, erastamisprogrammi esitamine Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks, erastamisele lisanõuete esitamine ning eelläbirääkimistega pakkumisel parima ja vajaduse korral paremuselt teise pakkumise kindlaksmääramine.

Lähtudes § 10 lõikest 5, võib agentuur otsustada katta erastatava varaga seotud võlad (erastamisest laekuva raha kasutamise seaduse § 2 kohaselt), mis ei ole müügiobjektiks.

Paragrahvi 21 lõige 8 näeb ette, et lõplike pakkumiste hindamisel, arvestades nii kehtestatud lisatingimusi kui ka ostuhinda, määrab agentuur kindlaks parima pakkumise. Agentuur võib samuti otsustada paremuselt teise pakkumise.

Paragrahvi 27 lõige 1 sätestab, et erastamise ostu-müügilepingud sõlmitakse lihtkirjalikus vormis.

75. Eesti Erastamisagentuuri põhimääruse punkt 4 näeb ette, et oma ülesannete täitmisel esindab erastamisagentuur riiki.

Punkti 28 kohaselt juhib agentuuri igapäevast tegevust peadirektor.

Punkti 29 alapunkti 2 kohaselt tagab peadirektor põhimäärusest tulenevate ülesannete ning nõukogu otsuste täitmise.

Punkti 29 alapunkti 3 kohaselt sõlmib peadirektor erastamise ostu-müügilepinguid ja teeb vajaduse korral muudatusi jõustunud ostu-müügilepingutes nõukogu poolt kehtestatud korras.

76. Erastamisest laekuva raha kasutamise seaduse § 2 lõike 2 alusel oli agentuuril õigus katta erastamisest laekunud rahast Vabariigi Valitsuse kehtestatud juhtudel ja korras erastatud varaga seotud võlad.

77. Valitsuse kehtestatud "Erastatud varaga seotud võlgade ja vara erastamisega seotud kulude katmise kord" sätestas:

Punkt 6

„[...] erastatava vara erastamisest laekunud raha arvelt kaetakse käesoleva korra punktides 7-9 nimetatud erastatud varaga seotud võlad. Nimetatud punktides ette nähtud tingimusi arvestades loetakse erastatud varaga seotud võlgadeks ka selle varaga seotud kohustusi.“

Punkt 7

„Aksiate või osade erastamisest laekuvast rahast kaetakse need erastatava äriühingu võlad, mis on välistatud ostu-müügilepingust või mis ilmnesid pärast ostu-müügilepingu sõlmimist, kui on tõendatud, et võlg ei olnud kajastatud [...] äriühingu bilansis ja lepingupooled ei olnud võlast teadlikud.“

78. Kohtuasja eset puudutaval ajal kehtis Nõukogude ajast pärit kriminaalkoodeks, mida oli 1992. aastal reformitud ja korduvalt muudetud. See sätestas:

Paragrahv 161 – ametivõimu kuritarvitamine

„Ametiisiku poolt oma ametiseisundi tahtliku ärakasutamise eest, kui sellega põhjustati oluline kahju isiku, ettevõtte, asutuse või organisatsiooni seadusega kaitstud õigustele ja huvidele või riigi huvidele, karistatakse rahatrahviga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.“

79. Kriminaalmenetluse koodeksi ning apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku sätted, mis puudutavad tunnistajate ülekuulamist, on kokku võetud kohtuotsuses *Taal vs Eesti* (22. november 2005, nr 13249/02, §-d 19-27).

2. Riigikohtu praktika

80. Riigikohtu kriminaalkolleegium asus oma 7. detsembri 2000. aasta otsuses (kohtuasi nr 3-1-1-100-00) seisukohale:

„11.4 [...] KrK § 161 koosseisuliseks elemendiks olev oluline kahju võib seisneda nii varalise kui mittevaralise kahju tekitamises riigi huvidele [...].

11.5 Riigikohtu kriminaalkolleegium leiab, et kuna kriminaalõiguslikult kaitstakse ka selliseid väärtusi, mis ei ole rahaliselt hinnatavad, siis tuleb vältimatult aktsepteerida kuriteo koosseisulise tunnusena mittevaralist kahju, mille hindamisel ei

saa lähtuda samadest kriteeriumidest nagu varalise kahju hindamisel. Mittevaralise kahju olemasolu või selle puudumine, aga ka mittevaralise kahju kvantitatiivne mõõde (kas on tegemist tavalise, olulise või suure mittevaralise kahjuga) tuvastatakse kohtu poolt igal konkreetsel juhul eraldi.

Mida käsitada mittevaralise kahjuna tavalises, olulises või suures ulatuses on fakti küsimus. Lahendamaks küsimust, millises ulatuses mittevaralise kahjuga on igal konkreetsel juhul tegemist, tuleb lähtuda sellest, kui võrd ohtlik oli toimepandud tegu lähtudes üldisest õiglusest ja ühiskonna õigusteadvusest ning kui võrd see kahjustas seadusega kaitstud õigushüve [...]. Kahju ulatust võivad muuhulgas mõjustada sellised asjaolud nagu toimepanija ametiseisundi asend [...], korruptiivse tegevuse ajaline kestvus, selle ühekordsus või süstemaatilisus, põhjendamatute või õigusvastaste toimingute või otsuste toimesfääri sattunud isikute hulk ning nende lokalisatsioon kohalikul, riiklikul või rahvusvahelisel tasandil, tekitatud kahju laad – millise tasandi [...]organi prestiiži ja autoriteeti kahjustati, millises määras nende usaldusväärsus riivati, kas ja milliseid häireid riigivõimu normaalses toimimises põhjustati jms. Seejuures tuleb arvestada, et mõnikord on tegu ja kuritegelik tagajärg üksteisest lahutatavad (näiteks on võimuesindaja ebaseaduslikud teod samaaegselt ka võimuorgani prestiiži ja autoriteedi alandamine).“

81. Riigikohtu kriminaalkolleegium on näiteks leidnud, et olulist kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või huvidele või avalikele huvidele tekitas politseiametnik, kes vabastas õigusvastaselt isiku, enne kui too oli oma karistuse ära kandnud (7. mai 1996. aasta otsus, kohtuasi nr 3-1-1-46-96).

82. Riigikohtu kriminaalkolleegium käsitles oma 6. juuni 2000. aasta otsuses (kohtuasi nr 3-1-1-65-00) juhtumit, kus esimese astme kohus oli mõistnud linnapea süüdi ametiseisundi kuritarvitamises, mis seisnes linnavalitsuse varade säilimise ohtuseadmises ja maine kahjustamises. Riigiprokuröri kassatsiooniprotesti alusel tühistas Riigikohus ringkonnakohtu õigeismõistva otsuse, leides, et kohtualune oli linnavalitsuse raha ebaseaduslikult investeerinud, seades ohtu selle säilimisele, ja põhjendanud kahju linnavalitsuse mainele. Riigikohus ei pidanud asjassepuutuvaks tõsiasja, et linnavalitsus ja volikogu olid olnud teadlikud linnapea tegudest ja et linnavalitsuse arvates ei olnud neid diskrediteeritud. Kohus märkis, et kuriteo koosseisu asjaolude tuvastamine ja hindamine on kohtu, mitte aga asjaga seotud omavalitsusasutuse ülesanne.

B. Seadusandluse ja kohtupraktika hilisem areng

83. 1. septembril 2002 asendati kriminaalkoodeksi uue karistusseadustikuga, mis sätestas:

Paragrahv 289 – ametivõimu kuritarvitamine

„Ametiisiku poolt oma ametiseisundi ebaseadusliku ärakasutamise eest eesmärgiga tekitada või kui sellega on tekitatud oluline kahju teise isiku seadusega kaitstud

õigustele või huvidele või avalikele huvidele, karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.“

84. Seadusemuudatusega, mis puudutas majanduskuritegusid ja jõustus 15. märtsil 2007, tunnistati karistusseadustiku § 289 kehtetuks. Justiitsministeeriumi koostatud seletuskirjast nähtub, et selle paragrahvi kehtetuks tunnistamise eesmärk oli piirata ametiisikute vastutust ametiseisundi kuritarvitamise eest juhtumitega, kus teoga on tekitatud teisele isikule suur varaline kahju (selle asemel tehti ettepanek kehtestada uus süütegu – usalduse kuritarvitamine). Seletuskirjas tõdeti, et laiad ja määratlemata üldkoosseisud on vastuolus põhiseaduses (vastavalt § 13 lõige 2 ja § 23) sätestatud õiguskindluse ja *nulla poena sine lege* põhimõtetega. Korrati, et isikule peab olema küllaldaselt arusaadav, millist (õiguspärast) käitumist temalt oodatakse ja millised tingimused määratlevad vastutuse. Viidati ka Euroopa Inimõiguste Kohtu tõlgendusele konventsiooni artikli 7 lõike 1 kohta, mille kohaselt peab kuriteokoosseis olema õigusnormidega selgelt määratletud (vt *Veeber vs Estonia (nr 2)*, nr 45771/99, § 31, ECHR 2003-I).

Teine põhjendus karistusseadustiku § 289 kehtetuks tunnistamiseks oli see, et kohtu tagantjärele antav hinnang ametiseisundi kuritarvitamisega tekitatud mittevaralise kahju olulisusele põhineb diskretsiooniotsusel. Seetõttu võib ametiisikul olla teo toimepanemise ajal raske prognoosida, kas tema poolt tekitatav mittevaraline kahju on õiguse üldpõhimõtetest lähtudes käsitatav ametiseisundi kuritarvitamise koosseisu tähenduses "olulisena". Seega ei pruugi teo toimepanemise ajal olla piisava selgusega ettenähtav, kas konkreetne ametiseisundi kuritarvitamine, millega kaasneb mittevaraline kahju, on kuriteona karistatav või mitte. Seega võis seletuskirja kohaselt jõuda järeldusele, et ebamäärase teokirjelduse puhul on oht, et rikkumise faktist endast tuletatakse ka kahju, mis võimaldab võtta ametiisiku vastutusele põhimõtteliselt igasuguse ametialase rikkumise eest. Samuti on probleem kahju mõõtmisega konkreetse rikkumise puhul.

85. Oma 28. juuni 2005. aasta otsuses (kohtuasi nr 3-1-1-24-05) tõstatas Riigikohtu kriminaalkolleegium mitu tähtsat küsimust seoses seaduse kohaldamisega kohtuasjades, mis on seotud ametiseisundi kuritarvitamisega kriminaalkodeksi § 161 mõistes. Selles kriminaalasjas esitati süüdistus isikule, kes oli aktsiaseltsi juhataja ja seega ametiisik. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi senises praktikas on otsesõnu aktsepteeritud mittevaralise kahju tekitamist avalik-õiguslikele juriidilistele isikutele, eeskätt riigile (sh mõnele konkreetsele riigiasutusele) ja kohaliku omavalitsuse üksusele. Kuid Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika kohaselt ei saa juriidiline isik nõuda mittevaralise kahju hüvitamist. Eeltoodust lähtuvalt andis Riigikohtu kriminaalkolleegium asja lõplikuks otsustamiseks Riigikohtu üldkogule.

Ülalmainitud kohtuasjas tõstatas Riigikohtu kriminaalkolleegium samuti küsimuse, kas juhul, kui äriühing saaks nõuda mittevaralise kahju

hüvitamist, ei ole kriminaalkodeksi § 161 osaliselt vastuolus põhiseadusega. Kolleegium märkis, et põhiseaduse § 13 lõikest 2 ja § 23 lõikest 2, samuti konventsiooni artikli 7 lõikest 1 tuleneb nõue, et kuriteokoosseisu saab määratleda ja karistust saab määrata ainult seadusega (*nullum crimen nulla poena sine lege certa*). Kolleegium viitas Euroopa Inimõiguste Kohtu otsusele, kus kohus leidis, et kuriteokoosseis peab olema õigusnormidega selgelt määratletud ning et see nõue on täidetud, kui isik saab asjassepuutuva sätte sõnastusest aru, vajaduse korral kohtute poolt sättele antud tõlgenduse abil, millise tegevuse või tegevusetuse eest ta on kriminaalkorras vastutav (vt *Veeber (nr 2)*, ülal, § 31). Kriminaalkolleegium märkis, et vastutus ametiseisundi kuritarvitamise eest kriminaalkodeksi § 161 mõistes sõltub sellest, kas põhjustatud kahju oli „oluline“. Kuigi olid olemas kriteeriumid hindamiseks, kas varaline kahju on „oluline“, puudusid mittevaralise kahju suuruse kindlaksmääramiseks objektiivsed kriteeriumid. Viimast nentis kohus oma arvamuses, mille kohaselt juhindub kohus õiguse üldpõhimõtetest, ühiskonna üldise heaolu tasemest ning kohtupraktikast.

Sellest lähtuvalt märkis kriminaalkolleegium, et kohtu tagantjärele antav hinnang ametiseisundi kuritarvitamisega tekitatud mittevaralise kahju olulisusele põhineb diskretsiooniotsustusel. Seetõttu võib ametiisikul olla teo toimepanemise ajal raske hinnata, kas tema poolt tekitatav mittevaraline kahju on lähtudes õiguse üldpõhimõtetest käsitatav ametiseisundi kuritarvitamise koosseisu tähenduses „olulisena“ või mitte. Seega ei pruugi – vähemalt varasemas kohtupraktikas käsitlemata juhtudel – teo toimepanemise ajal olla piisava selgusega ettenähtav, kas konkreetne ametiseisundi kuritarvitamine, millega kaasneb mittevaraline kahju, on kuriteona karistatav või mitte.

Siiski mõistis Riigikohtu üldkogu 4. novembri 2005. aasta otsusega ülaloodud asjas kohtualuse õigeks, kuna tema tegu ei vastanud kriminaalkodeksi §-s 161 sätestatud kuriteokoosseisu tunnustele. Sellest tulenevalt ei olnud Riigikohtul menetluslikult võimalik lahendada § 161 põhiseadusele vastavuse küsimust.

86. 8. jaanuari 2007. aasta otsuses (kohtuasi nr 3-1-1-61-06) arutas Riigikohtu kriminaalkolleegium süüdistuse küsimust, mis oli esitatud karistusseadustiku § 300 alusel seoses riigihanke tingimuste rikkumisega. Oluline kahju teiste isikute õigustele või huvidele või avalikule huvile oli selle kuriteo koosseisuline tunnus, nii nagu kriminaalkodeksi §-s 161. Kohus leidis:

„13. [...] [süüdistatava] kaitseõiguse tagamiseks peavad süüdistuse tekstis piisava selguse ja täpsusega kajastuma kõik faktilised asjaolud, mis on isiku karistusõigusliku vastutuse eelduseks. [...]

14. Süüdistuse järeldukest, et [süüdistatav] „kahjustas õiglast konkurentsi kui turumajanduse alustala, s.o kahjustas teiste isikute õigusi ja huve“ ei nähtu, kes olid need „teised isikud“, kelle õigusi ja huve [süüdistatav] kahjustas, millises

hüvedeolukorra muudatuses nendele isikutele väidetavalt tekkinud kahju seisnes ja kui suur see kahju oli. Süüdistus olulise kahju tekitamises, millest ei selgu ei kahjustatu isik ega faktilised asjaolud, millest lähtudes oleks võimalik anda õiguslik hinnang väidetavalt tekkinud kahju iseloomule ja ulatusele, on konkretiseerimata ja selle alusel pole kohtutel võimalik olulist kahju kui koosseisulist tagajärge tuvastada.

[...]

16. [...] [S]üüdistuses on loetud [süüdistatava] poolt riigihanke korraldamise nõuete rikkumisega tekitatud oluliseks kahjuks täidesaatva riigivõimu asutuse kõrgeima ametniku erapooletuse ja aususe kahtluse alla seadmine [...].

[...]

19. [...] [S]üüdistusest ei nähtu, kelle silmis ja millises ulatuses usk täidesaatva riigivõimu asutuse kõrgeima ametniku erapooletusse ja aususesse süüdistatava teo tagajärjel vähenes ja millistes asjaoludes selline usalduse vähenemine väljendus. Teisisõnu ei ole süüdistuses nimetatud ühtegi fakti, mille tuvastatuse korral võinuks kohtud teha järelduse, et [süüdistatava] tegu on toonud reaalselt kaasa riigiametnike usaldusvääruse vähenemise, ning anda õigusliku hinnangu, kas selline tagajärg on käsitatav mõnele isikule tekkinud kahjuna ja kas see kahju on [karistusseadustiku] § 300 mõttes "oluline". Järelikult on [süüdistatavale] olulise kahju põhjustamises esitatud süüdistus konkretiseerimata ka osas, milles see käsitleb kõrgeima riigiametniku aususe ja usaldusvääruse väidetavat kahtluse alla seadmist.

[...]

21. [...] [Seega eirates kriminaalmenetlusõiguse nõudeid,] ei ole kohtud koosseisulise tagajärje tuvastamisel lähtunud mitte tõenditest, mis kinnitaksid mingit välismaailmas reaalselt toimunud muudatust riigiametnike maines ja selle muudatuse põhjuslikkust [süüdistatava] teoga, vaid üksnes õiguslikust hinnangust [süüdistatava] kordasaadetud õiguserikkumise iseloomule. Teisisõnu on maakohus ja ringkonnakohus kaotanud teo ja tagajärje vahelise piiri, lugedes õiguserikkumise automaatselt ka tagajärjeks.

22. [...] kriminaalmenetluses ei ole ühtegi tõendamiseseme asjaolu, sealhulgas koosseisulist tagajärge, võimalik tuvastada õigusliku hinnangu alusel. Seda põhjusel, et õiguslik hinnang ei ütle midagi teo tagajärjel välismaailmas tegelikult toimunud või toimumata jäänud muudatuste kohta. Normatiivsest tõdemusest, et süüdistatava poolt toime pandud ebaseaduslik tegu on selline, mis kahjustaks „keskmise inimese“ usku riigiametnike aususesse ja erapooletusse, ei ole võimalik järeldada, et konkreetsel juhul on tõepoolest olemas piisav hulk isikuid, kes teavad kõnealusest ebaseaduslikust käitumisest ja kelle usk riigiametnike aususesse ja usaldusväärusesse just selle teo tagajärjel vähenes.

[...]

27. Puutuvalt [süüdistavale] esitatud süüdistust selles, et ta „seadis reaalsesse ohtu riigieelarvest eraldatavate rahaliste vahendite sihipärast ja säästlikku kasutamist vähemalt 17 661 017 krooni ulatuses“, selgitab kriminaalkolleegium, et ohu loomine ja kahju tekitamine on kaks erinevat koosseisulise tagajärje liiki. Ohu loomine (ohtliku olukorra teke) on käsitatav reaalse kahju tekkimise tõenäosuse suurenemisena ja see moodustab koosseisulise tagajärje üksnes konkreetses ohudeliktis ehk sellises

süüteoosseisus, mille dispositioon nimetab ohu tekkimist koosseisulise tagajärjena [...] . Kui süüteoosseisu dispositioonis nimetatakse koosseisulise tagajärjena mingit laadi kahju tekitamist [...] on tegemist materiaalse kahjustusdeliktiga. Seda tüüpi süüteoosseis on lõpule viidud alles siis, kui teo tagajärjel on saabunud tegelik kahju, mitte pelgalt kahju tekkimise tõenäosuse suurenemine. [...]"

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 7 VÄIDETAV RIKKUMINE

87. Kaebaja kaebas, et tema süüdimõistmine ebaselge ja arusaamatu süüdistuse ja seaduse alusel oli vastuolus konventsiooni artikliga 7, mis sätestab:

„1. Kedagi ei või tunnistada süüdi kuriteos – teos või tegevusetuses, mis selle toimepanemise ajal kehtinud siseriikliku või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu. Samuti ei või kohaldada raskemat karistust kui kuriteo toimepanemise ajal ettenähtu.

2. See artikkel ei takista ühegi isiku ükskõik missuguse teo või tegevusetuse, mis selle toimepanemise ajal oli kuritegu tsiviliseeritud rahvaste poolt tunnustatud õiguse üldpõhimõtete järgi, kohtulikku arutamist ja isiku karistamist.“

A. Poolte väited

1. Kaebaja

88. Kaebaja väitis, et seadus, mille alusel ta süüdi mõisteti, ei olnud selge ja arusaadav. Ta märkis, et isegi kõige kvalifitseeritumad juristid, nagu Riigi peaprokurör ja Riigiprokuratuuri süüdistusosakonna juhataja leidsid, et kaebaja tegevus oli olnud seaduslik. Lisaks olid tema tegevust seaduslikuks pidanud Erastamisagentuuri nõukogu esimees (majandusminister), transpordi- ja sideminister, rahandusminister ja Erastamisagentuuri endine peadirektor. Kuigi Riigiprokuratuuril oli õigus oma seisukohta muuta, ei tähendanud see, et isikut saaks süüdi mõista sellise muutunud seisukoha alusel, kui ta tegutses heas usus, tuginedes Riigiprokuratuuri eelmisele seisukohale. Kaebaja märkis, et ei esitatud mingeid põhjendusi, miks eelmist seisukohta kõigest mõne nädala pärast muudeti. Ta järeldas, et tema süüdimõistmise aluseks olnud normid olid ebamäärased ning ta võeti kriminaalvastutusele juhuslikult ja määratlemata üldkoosseisude alusel. Talle süüdistuse esitamine ja tema süüdimõistmine Eesti Vabariigile moraalse kahju tekitamises viitega abstraktssele „üldisele õiglustundele“ oli täiesti arusaamatu.

89. Kaebaja märkis lisaks, et Riigikogu oli ametiseisundi kuritarvitamise kuriteo hiljem põhiseaduse ja konventsiooniga vastuolu tõttu kehtetuks tunnistanud, sest see kuriteokoosseis oli lai ja määratlemata ning olulise mittevaralise kahju hindamine toimus diskretsiooniotsusega ja tagantjärele (vt ülal punktid 78, 83 ja 84). Lisaks rõhutas ta, et samal põhjusel oli Riigikohus täielikult muutnud tõlgendust ohuolukorra loomise ja kahju tekitamise kohta (vt ülal punkt 86). Asjaolu, et Riigikogu ja Riigikohus veendusid kaebaja süüdimõistmise aluseks olnud sätete ja põhimõtete vastuolus põhiseaduse ja konventsiooniga alles 2007. aastal, ei muuda tema süüdimõistmist 2004. aastal seaduslikuks – see oli sel ajal liiga selges vastuolus põhimõttega *nullum crimen sine lege*.

2. Valitsus

90. Valitsus oli seisukohal, et kriminaalkoodeksi § 161 määratles ametiseisundi kuritarvitamise täpselt ja konkreetselt. Kuigi ametiseisundiga seotud süütegeusid iseloomustas paratamatult teatav abstraktsus, oli olemas väljakujunenud, avaldatud ja kättesaadav kohtupraktika ning kaebajal oli võimalik ette näha, et tema teod kujutavad endast kuritegu. Kohtupraktika põhjal oleks pidanud kaebajale selge olema, et § 161 oli kohaldatav ka moraalse kahju tekitamise korral, et kahju tekitamise oht oli piisavaks kuriteo koosseisuliseks tunnuseks ning et ametivõimude teadlikkus ametiseisundi kuritarvitamisest ei välista ametiisiku vastutust. Valitsus järeldas, et õigusnormid ning nende kohaldamisega seotud kohtupraktika olid piisavalt kättesaadavad ja ettenähtavad.

91. Valitsus rõhutas, et karistusseadustiku § 289, mis asendas kriminaalkoodeksi § 161, tunnistati kehtetuks hariliku seadusemuudatusega ning seda ei kuulutatud põhiseadusevastaseks. Ühelgi juhul ei mõjutanud karistusseadustiku § 289 asendamine uute sätetega, kaasa arvatud usalduse kuritarvitamise korral tekkivat vastutust määratleva §-ga 217², varasemate kohtuotsuste seaduslikkust.

B. Kohtu hinnang

92. Kohus kordab, et artiklis 7 sisalduval tagatisel, mis on õigusriigi põhimõtte oluline element, on tähtis koht konventsiooniga tagatud kaitse süsteemis. Seda tuleb tõlgendada ja kohaldada tulenevalt selle eesmärgist ja mõttest, nii et oleks tagatud tõhusad meetmed võimu omavoli vastu süüdistuse esitamisel, süüdimõistmisel ja karistamisel (vt *S. W. vs. Ühendkuningriik*, 22. november 1995, § 35, A-seeria nr 335-B; *C. R. vs. Ühendkuningriik*, 22. november 1995, § 33, A-seeria nr 335-C). Seega sisaldab see üldisemalt põhimõtet, et ainult seaduses saab määratleda kuriteo ja määrata karistuse (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) (vt *Kokkinakis vs. Kreeka*, 25. mai 1993, § 52, A-seeria nr 260-A). Kuigi konkreetselt keelab artikkel olemasolevate kuriteode laiendamist tegudele,

mida varem kuriteoks ei loetud, kehtestab see ka põhimõtte, et kriminaalõigust ei tohi tõlgendada ülemäära süüdistava kahjuks, näiteks analoogia korras (vt *Coëme ja teised vs Belgia*, nr 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 ja 33210/96, § 145, ECHR 2000-VII; *Achour vs. Prantsusmaa* [GC], nr 67335/01, § 41, ECHR 2006-...; *Kafkaris vs. Küpros* [GC], nr 21906/04, §§ 137-138, ECHR 2008-...).

93. Mõiste „seadus“ tähendab vastavust kvalitatiivsetele nõuetele, sealhulgas kättesaadavus ja ettenähtavus. Isik peab asjassepuutuva sätte sõnastusest aru saama, vajaduse korral kohtute poolt sättele antud tõlgenduse abil, millise tegevuse või tegevusetuse eest ta kriminaalkorras vastutab ning milline karistus vastava teo toimepanemise ja/või tegevusetuse eest määratakse. Lisaks võib seadus vastata „ettenähtavuse“ nõudele ka siis, kui asjaomane isik peab kasutama õigusabi, et hinnata asjaolusid arvestaval mõistlikul määral tagajärgi, mis antud tegevusega võivad kaasneda (vt *Kafkaris*, ülal, §§ 139-140, ja seal sisalduvad viited).

94. Kohus on oma praktikas tunnistanud, et õigusnormi sõnastuse selgusest olenemata kuulub iga õigusharu, kaasa arvatud kriminaalõiguse, juurde kohtupoolne tõlgendus. Alati jääb vajadus selgitada kaheldavaid küsimusi ja teha kohandusi vastavalt muutuvatele asjaoludele. Kuigi konkreetsus on äärmiselt soovitatav, võib sellega kaasneda liigne jäikus ning õigusnormid peavad suutma muutuvate asjaoludega sammu pidada. Sellest tulenevalt sisaldavad paljud seadused suuremal või vähemal määral ebamääraseid mõisteid, mille tõlgendamine ja kohaldamine on praktika küsimus (vt *mutatis mutandis Sunday Times vs Ühendkuningriik (nr 1)*, 26. aprill 1979, § 49, A-seeria nr 30; *Kokkinakis*, ülal, § 40). Kohtute õigusemõistmise roll seisnebki selliste tõlgenduslike kahtluste hajutamises (vt *mutatis mutandis, Cantoni vs. Prantsusmaa*, 15. november 1996, § 32, kohtuotsuste ja lahendite kogumik 1996-V). Konventsiooni artiklit 7 ei saa käsitada selliselt, et see välistab kriminaalvastutuse normide lõpliku selgitamise igakordse kohtupoolse tõlgenduse abil „tingimusel, et lõpptulemus on kooskõlas kuriteo põhiolemusega ning et see on mõistlikult ettenähtav“ (vt *S. W. vs. Ühendkuningriik*, ülal, § 36; *Streletz, Kessler ja Krenz vs. Saksamaa* [GC], nr 34044/96, 35532/97 ja 44801/98, § 50, ECHR 2001-II).

95. Lõpuks kordab kohus, et põhimõtteliselt ei ole tema ülesanne asendada siseriiklike kohtuid. Siseriiklike õigusnormide tõlgendamisprobleemide lahendamine on eeskätt riiklike asutuste, eelkõige kohtute ülesanne. Kohtu roll piirdub kindlaks tegemisega, kas sellised tõlgendused on kooskõlas konventsiooniga (vt *mutatis mutandis, Korbely vs. Ungari* [GC], nr 9174/02, § 72, 19. september 2008).

96. Käesoleva kohtuasja puhul märgib kohus, et poolte vahel ei vaidlust selles osas, et kaebajale esitati süüdistus ja ta mõisteti süüdi kriminaalkoodeksi § 161 alusel, mis sätestas vastutuse ametiseisundi

kuritarvitamise eest. Kaebaja süüdimõistmise aluseks oli seega kohtuasja eset puudutaval ajal kehtinud kriminaalõigus.

97. Samas märgib kohus, et see karistusõiguse säte ja selle tõlgendus võeti üle endise Nõukogude Liidu õigussüsteemist. Seega oli antud juhul siseriiklikel asutustel raske ülesanne kohaldada neid õigusnorme ja mõisteid täiesti uues turumajanduse kontekstis. Praegusel juhul oli kaebaja kaasatud riigivara, täpsemalt ühe suure infrastruktuuriobjekti ulatusliku erastamise protsessi. Sellel taustal tuleb hinnata, kas kaebaja toimingud kujutasid endast piisavalt ette nähtavat kuritegu.

98. Kohus täheldab, et kaebajale esitati süüdistus ja ta mõisteti süüdi sellise olukorra loomise eest, mis oleks võinud seada ohtu riigivara säilimisele, ning et seda loeti oluliseks kahjuks, kuigi oht ei realiseerunud. Lisaks leiti, et ta põhjustas riigi huvidele olulist moraalset kahju – ringkonnakohtu sõnastuse kohaselt ei vastanud kaebaja teod „üldisele õiglustundele“; kõrge riigiametnikuna heitis ta kahtlust agentuuri kui riigiasutuse tegevuse õiguspärasusele ja usaldusväärsele, kahjustades oluliselt riigi autoriteeti ühiskonnas, ning diskrediteeris Eesti Vabariigi kui lepingupartneri mainet rahvusvahelisel tasandil (vt ülal punktid 29, 42, 59 ja 60).

99. Kohus märgib, et kriminaalkoodeksi § 161 sõnastuse kohaselt oli „olulise kahju tekitamine“ ametiseisundi kuritarvitamise kuriteo koosseisuline element. Selle paragrahvi teksti kohaselt ei olnud ainult ohu tekitamine selliseks kahjuks. Kohus on teadlik Riigikohtu 6. juuni 2000. aasta otsusest (vt ülal punkt 82), milles Riigikohus omistas tähtsust ohu tekitamisele kui kahjule. Samas märgib kohus, et sellise ohu hindamiseks ei töötatud välja mingeid kriteeriume. Lisaks lähtus kaebaja käesoleval juhul oma tegevuses kohustusest viia läbi ER erastamine, olles sunnitud kaaluma erastamise jätkamisega seotud ohte ja lepingust taganemisega seotud ohte. Kohus leiab, et kaebajal ei olnud mõistlikult võimalik ette näha, et tema teod on käsitatavad olulise kahju tekitamisena – väidetava kahju tekkimise ohu loomise tõttu – § 161 tähenduses, nii nagu seda antud juhul tõlgendati ja kohaldati.

100. Seoses riigi huvidele väidetava olulise moraalse kahju tekitamisega leiab kohus, et siseriiklikud kohtud andsid selle hinnangu tagantjärele diskretsiooniotsuse põhjal ning see ei olnud tõendatav. Kohtud isegi rahuldanud kaebaja taotlust esitada tõendeid selle kohta, et riigi mainet ei kahjustatud. Ilmneb, et kaebaja poolt väidetavalt toime pandud õigusrikkumise fakti ennast peeti ümberlükkamatuks eelduseks, et ta oli tekitanud riigi huvidele moraalset kahju. Sedavõrd avara tõlgenduse korral võiks põhimõtteliselt igasugust õigusrikkumist käsitleda kuriteona kriminaalkoodeksi § 161 tähenduses. Lisaks võiks iga sellist moraalset kahju lugeda „oluliseks“. Kohus võtab selles osas teadmiseks Riigikohtu praktikast nähtuvad katsed kehtestada kriteeriume hindamaks mittevaralise kahju tekitamise fakti ning „tavalise, olulise või suure“ kahju määratlemist

(vt ülal punkt 80 ja järgnevad). Samas leiab kohus, et tingimused, mille alusel riigisiseseid kohtud tuvastasid, et kaebaja oli tekitanud „olulist“ mittevaralist kahju – et ta oli kõrge riigiametnik, kes tegutses suure avaliku tähelepanu all ja et tema teod ei vastanud „üldisele õiglustundele“ – on liiga ebamäärased. Kohus ei ole veendunud, et kaebajal oleks olnud võimalik mõistlikult ette näha, et tema käitumise tõttu võidakse talle esitada süüdistus ja ta võidakse süüdi mõista riigi huvidele olulise moraalse kahju tekitamises.

101. Kohus leiab kokkuvõtteks, et § 161 tõlgendamisel ja kohaldamisel antud asjas kasutati sedavõrd avaraid mõisteid ja ebamääraseid tingimusi, et kõnealuse karistusõiguse normi selgus ja selle tagajärgede ettenähtavus ei vastanud konventsioonis nõutavale kvaliteedile.

102. Lisaks täheldab kohus, et Riigiprokuratuur väljendas mitmel korral seisukohta, et kõnealune erastamine oli seaduslik, ning keeldus kaebaja ja transpordi- ja sideministri suhtes kriminaalmenetluse alustamisest. Kuigi asjaolude ümberhindamine ja teatud tegevuste seaduslikkuse suhtes võetud seisukoha muutmine prokuratuuri poolt ei ole iseenesest konventsiooniga vastuolus, märgib kohus, et antud asjas muutis Riigiprokuratuur oma seisukohta vaid paari päeva jooksul, ilma et asjaolud oleksid oluliselt muutunud. Seega on kohtu arvates alust kaebaja väitel, et ER erastamisprotsessi läbi viies võis ta õigustatult tugineda prokuratuuri tõlgendusele, mille kohaselt tema varasemad teod olid seaduslikud, kusjuures samal seisukohal olid ka teised kõrgetel ametikohtadel töötavad erastamismenetluses osalejad. Kuigi Riigiprokuratuuri algne seisukoht ei olnud prokuratuurile siduv, näitab kohaldatavate õigusnormide tõlgendamise radikaalne muutmine käesoleval juhul selle ebapiisavat selgust ja ettenähtavust.

103. Viimaks võtab kohus teadmiseks asjaolu, et nii Riigikogu kui Riigikohus on seadnud kahtluse alla kriminaalkoodeksi § 161 põhimõtete selguse ja ettenähtavuse. Nad leidsid, küll alles pärast kaebaja lõplikku süüdimõistmist, et olulise moraalse kahju tekitamise eest ettenähtud kriminaalvastutuse ja *nullum crimen sine lege* põhimõtte kooskõla oli kaheldav. Samuti kaheldi avaras tõlgenduses, mille kohaselt „olulise kahju tekitamine“ seisnes kõigest ohus, et olulist kahju võidakse tekitada, isegi kui sellist kahju ei olnud tekkinud.

104. Lähtudes käesoleva asja konkreetsetest asjaoludest leiab kohus, et kaebaja tegude puhul ei olnud võimalik ette näha, et need kujutavad endast teo toimepanemise ajal kehtinud kriminaalseaduse kohaselt kuritegu. Seega on rikutud artiklit 7.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLITE 6, 13 JA 17 VÄIDETAV RIKKUMINE

105. Kaebaja leidis, et rikutud on konventsiooni artiklit 6, kuna talle ei tagatud kohtuasja õiglast kohtulikku arutamist. Lisaks kaebas ta artikli 13 rikkumise üle, väites, et tema süüdimõistmise aluseks olnud normid olid ebamäärased. Viimaks leidis ta, et väidetavad rikkumised kujutasid endast ka artikli 17 rikkumist.

106. Kohus täheldab siiski, et ta on käsitlenud sisuliselt samu küsimusi konventsiooni artikli 7 juures. Lähtuvalt oma otsusest, et artiklit 7 on rikutud, leiab kohus, et käesolevas kohtuasjas puudub vajadus analüüsida kaebaja konventsiooni artiklite 6, 13 ja 17 alusel esitatud kaebusi.

III. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

107. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle juurde kuuluvaid protokolle on rikutud ja Kõrge Lepinguosalise siseriiklik õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajadusel määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.“

108. Valitsus märkis, et kui kohus peaks tuvastama kaebaja õiguste rikkumise, on kaebajal võimalik nõuda hüvitist rahalise ja mittevaralise kahju ning õigusabikulude eest riigisisese õiguse alusel. Sel põhjusel seadis valitsus kahtluse alla hüvitise väljamõistmise vajaduse kohtu poolt.

109. Kohus on juba väljendanud seisukohta, et kui kannatanu, olles enne oma õiguste rikkumise peale konventsiooni institutsioonidele kaebamist ammandanud tulutult kõik riigisisese õiguskaitsevahendid, peaks riigisiselt kohtult õiglase hüvituse saamiseks seda uuesti tegema, ei oleks sellise konventsioonist tuleneva menetluse kogupikkus kooskõlas inimõiguste tõhusa kaitse eesmärgiga. Selline tingimus looks olukorra, mis oleks vastuolus konventsiooni mõtte ja eesmärgiga (vt *Oğur vs. Türki* [GC], nr. 21594/93, § 98, ECHR 1999-III; *De Wilde, Ooms ja Versyp vs. Belgia* (artikkel 50), 10. märts 1972, § 16, A-seeria nr 14).

110. Seega leiab kohus, et ta peab tegema otsuse kaebaja õiglase hüvitise nõudes.

A. Kahju

111. Kaebaja nõudis varalist kahju 320 848 Eesti krooni (20 506 eurot). See summa koosneb 70 848 Eesti kroonist (4528 eurot), mis seisneb kuue kuu pikkuse vangistuse tõttu kaotatud palgas, ning 250 000 Eesti kroonist (15 978 eurot), mis kaebaja hinnangul vastab tema sissetulekute vähenemisele tulevikus, kuna tal ei ole enam võimalik avalikus teenistuses

töötada ning kuna tema vangistuse ajal ei tehtud sissemaksid pensionifondi.

Mittevaralist kahju nõudis kaebaja 3 000 000 Eesti krooni (191 735 eurot). Ta väitis, et pidi eeluurimise ja kohtuliku arutamise ning halbades tingimustes kantud vanglakaristuse ajal taluma äärmiselt suuri kannatusi ja ebamugavusi. Tema õigusvastane süüdimõistmine ja vangistus kahjustasid oluliselt tema mainet.

112. Valitsus leidis, et kaebaja varalise kahju nõuded on põhjendamatud ning konventsiooni väidetava rikkumise ja nõutava kahju vahel puudub põhjuslik seos. Valitsus märkis, et lisaks käesoleva kohtuasja esemeks olevale süüdimõistmisele ER erastamisega seotud asjaoludel, mõisteti kaebaja samade riigisiseste kohtuotsuste alusel süüdi ka tegevuse eest seoses RASi Tallinna Farmaatsiatehas erastamisega. Samas viimase asjaga seoses ta kohtule kaebust ei esitanud.

Mittevaralise kahju puhul rõhutas valitsus samuti, et kaebaja oli süüdi mõistetud kahe episoodi suhtes ning RAS Tallinna Farmaatsiatehas erastamisega seotud küsimusi kohtus ei tõstatatud. Ka ei olnud kaebaja kaevanud vanglatingimuste üle. Seega tuleks need nõuded, niivõrd kui need on seotud eelnimetatud asjaoludega, jätta rahuldamata.

Kui kohus peaks siiski leidma, et kaebajale tekitati mittevarealist kahju, siis palus valitsus määrata sobiva summa kohtul endal.

113. Kohus märgib, et kaebaja süüdimõistmine ja vangistus ei põhinenud üksnes käesoleva kohtuasja aluseks olevatel asjaoludel. Kohtul ei ole võimalik oletada, kas vangistus, mis oleks kaebajale mõistetud ainult RAS Tallinna Farmaatsiatehas erastamise asjas süüdi mõistmise korral, oleks erinenud tegelikult mõistetud vangistusest. Sel põhjusel leiab kohus, et puudub otsene põhjuslik seos tuvastatud rikkumiste ja väidetava varalise kahju vahel ning kaebaja nõue tuleb selles osas jätta rahuldamata.

114. Samas leiab kohus, et kaebaja pidi taluma kannatusi ja muret, mille hüvitamiseks ei piisa ainult rikkumise tuvastamisest. Arvestades rikkumise iseloomu ja lähtudes õiglusest mõistab kohus mittevarealise kahjuna kaebaja kasuks välja 5000 eurot, millele lisanduvad kõik sellelt summalt tasumisele kuuluvad maksud.

B. Kulud

115. Kaebaja taotles riigisisese menetluse ja kohtus toimunud menetluse raames kantud kohtukulude hüvitamist summas 273 170 Eesti krooni (17 459 eurot) (koos käibemaksuga). Ta esitas üksikasjaliku ajagraafiku, millest nähtus, et talle oli antud õigusabi 231,5 tunni jooksul tunnitasisega 1000 Eesti krooni (64 eurot). Need kulud puudutasid ainult tasu seoses ER erastamise küsimuses esitatud süüdistusega, mitte RAS Tallinna Farmaatsiatehas asjaga seotud tasu; viimases asjas esindas kaebajat teine advokaat teisest advokaadibüroost.

116. Valitsus märkis, et kaebaja oli esitanud õigusabi kulude kohta võlatunnistuse, aga mitte kohtukulude tegelikku tasumist tõendavaid dokumente. Lisaks leidis valitsus, et nõutud summa ja kohtu menetlusega seotud töötundide arv olid liiga suured, arvestades, et kaebajat esindas kohtus sama advokaat, kes oli asjaga tegelenud eeluurimisest alates.

117. Kohtu väljakujunenud kohtupraktika kohaselt hüvitatakse artikli 41 alusel kulud üksnes juhul, kui on tõendatud, et need ka tegelikult kanti, olid hädavajalikud ja oma suuruse poolest mõistlikud (vt *Iatridis vs. Kreeka* (õiglase hüvitus) [GC], nr 31107/96, § 54, ECHR 2000-XI; *Beyeler vs. Itaalia* (õiglase hüvitus) [GC], nr. 33202/96, § 27, 28. mai 2002).

118. Kohtu valduses olevaid dokumente arvesse võttes peab kohus antud asjas mõistlikuks mõista kohtukuludena välja 9000 eurot.

C. Viivis

119. Kohtu arvates on sobivaks viivisemääraks Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäär, suurendatuna kolme protsendi võrra.

EELTOODUST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *leiab*, et konventsiooni artiklit 7 on rikutud;
2. *leiab*, et konventsiooni artiklite 6, 13 ja 17 alusel esitatud kaebaja kaebuste läbivaatamine ei ole vajalik;
3. *leiab*, et
 - (a) kostjariik peab kolme kuu jooksul pärast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohast kohtuotsuse lõplikku jõustumist maksma kaebajale järgmised summad, mis arvestatakse ümber Eesti kroonidesse maksmispäeval kehtiva vahetuskursi alusel:
 - (i) 5000 (viis tuhat) eurot mittevaralise kahju eest;
 - (ii) 9000 (üheksa tuhat) eurot kulude eest;
 - (iii) kõik maksud, mis kuuluvad tasumisele ülal nimetatud summadelt;
 - (b) eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelisel ajal kuulub ülal nimetatud summalt tasumisele lihtviivis määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääradele, suurendatuna kolme protsendi võrra;
4. *jätab rahuldamata* ülejäänud osa kaebaja õiglase hüvitise nõudest.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 25. juunil 2009 kohtu reglemendi 77. reegli punktide 2 ja 3 kohaselt.

Claudia Westerdiek
sekretär

Peer Lorenzen
esimees